

PROJEKAT SLUŠANJA

Izvještaj sa terenskog posjeta

Bosna i Hercegovina

Juli 2006

Ovaj dokument je dio projekta kolaborativnog učenja pod vodjstvom CDA. Dio je dokumenta koji treba razmatrati kao inicijalni i parcijalni rezultat projekta. Ovi dokumenti su napisani da bi se prepoznali ključni problemi i teme koji se provlače kroz veći raspon situacija. Svaki pojedinačni slučaj predstavlja poglede širokog spektra ljudi u vremenu kada je napisan.

Ovaj dokument ne predstavlja konačni proizvod projekta. Iako se se ovi dokumenti mogu citirati, oni ostaju radni dokumenti aktivnosti u sklopu projekta kolaborativnog učenja. Široko generaliziranje o projektnim rezultatima se ne može napraviti uzimajući u obzir samo jedan slučaj.

CDA bi željela naglasiti velikodušnost pojedinaca i organizacija koje su bile uključene u ovaj projekat putem doniranja njihovog vremena, iskustva, te njihove volje da podijele sa nama svoje iskustvo.

Svi dokumenti koji su napisani za projekte nisu objavljeni. Ukoliko ljudi na područjima na kojima je pravljen izvještaj zatraže da zaštitimo njihovu anonimnost i sigurnost, kako njih, tako i zajednice koja je uključena u projekat, takve dokumente ne objavljujemo.

Uvod u projekat slušanja

CDA Projekti kolaborativnog učenja, zajedno sa niz kolega iz međunarodnih NVO, donatorima i njihovim humanitarnim i razvojnim agencijama, započeo je Projekat slušanja kako bi detaljno i sistematski ispitao ideje i uvide ljudi koji žive u društvima koja su korisnici međunarodne pomoći. Projekat slušanja traži mišljenja razumnih ljudi sa iskustvom koji su na raznim položajima u društvima korisnicima kako bi ispitali uticaj međunarodne pomoći. Mi koji se bavimo humanitarnom pomoći širom svijeta, pružanjem razvojne pomoći i/ili radimo na izgradnji mira možemo mnogo naučiti samo slušanjem analiza i procjena od strane lokalnih ljudi i o tome šta oni misle o trenutačnim efektima i dugoročnim rezultatima takvih međunarodnih aktivnosti.

Održani su brojni razgovori sa jednim ili dva pojedinca, ali u mnogim slučajevima, formirane su veće grupe i ono što je započelo kao dijalog u manjoj grupi razvilo se u slobodnu diskusiju. U većini slučajeva, razgovori nisu bili unaprijed dogovoreni. Tim koji je slušao putovao je u lokalnu zajednicu i započeo razgovor sa svima koji su bili na raspolaganju i koji su željeli da razgovaraju.

Tim za slušanje nije radio po unaprijed napravljenom upitniku niti po krutom protokolu intervjuiranja. Umjesto toga, rekli smo ljudima da, kao osobe koje se bave međunarodnim humanitarnim radom, želimo da čujemo kako oni gledaju na te naše napore. Pitali smo ih ako bi htjeli da provedu neko vrijeme s nama, te da nam kažu svoja mišljenja i ideje. Na ovaj način, razgovarali smo o stvarima koje su predstavljale problem za njih, bez ranijeg definiranja specifičnih tema. Željeli smo da ljudi s kojima smo razgovarali preuzmu vodeću ulogu u obradi problema koji ih najviše interesuju.

Tokom perioda od dvije godine, Projekat slušanja će posjetiti oko dvadeset zemalja, a Bosna i Hercegovina je do sada druga. Projekat će sumirati ono što budemo čuli od ljudi na svim lokacijama kako bismo integrirali njihova viđenja u budući humanitarni rad, te tako poboljšali njegovu efektivnost.

Kolaborativni proces slušanja kao što je Projekat slušanja ovisi u potpunosti od angažmana i doprinosa od strane svih agencija koje učestvuju u njemu. Oni koji su učestvovali u Bosni i Hercegovini zaslužuju ogromnu pohvalu za njihovu logističku pomoć i uvide i posvećenost svog osoblja koje učestvovalo i podržalo naše aktivnosti.

Projekat slušanja u Bosni i Hercegovini

Projekat slušanja je organizirao dvosedmičnu terensku posjetu u Bosni i Hercegovini u julu 2006. godine. Catholic Relief Services, CHF International, International Orthodox Christian Charities, Mercy Corps, Partner Mikro kreditna organizacija, i REZ Regionalna razvojna agencija su surađivali sa CDA prilikom planiranja, realizacije i samih terenskih posjeta u sklopu Projekta slušanja u BiH. Svaka od ovih agencija je obezbijedila sredstva, osoblje i drugu vrstu pomoći (gostoprimstvo, logističku podršku, transport, itd) našim aktivnostima, i CDA je poslao dvoje ljudi da vode ovu vježbu slušanja.

Pet timova “slušalaca”, od kojih su se neki sastojali od bosanskog i međunarodnog osoblja, a drugi samo od bosanskog osoblja iz raznih humanitarnih agencija, posjetilo je nekoliko područja u BiH – u i oko Banja Luke, Tuzle, Mostara, Zenice, i Sarajeva. U mnogim slučajevima, razgovori nisu bili unaprijed dogovoreni. Tim slušalaca je išao u grad ili selo i započeo razgovor s kim god je ko je bio na raspolaganju i ko je bio voljan da razgovara. Kako bismo proširili obim ljudi koje smo slušali, pravili smo sastanke sa vladinim zvaničnicima, lokalnim NVO, i poslovnim ljudima. U nekoliko mjesta, timovi projekta bi počinjali sa posjetom gradonačelniku općine ili nekom drugom općinskom zvaničniku, te razgovarali s njim/njom o njihovom angažmanu u i o njihovom mišljenju o uticaju međunarodne pomoći na lokalne zajednice.

Razgovori su obično obuhvatali skupinu ljudi, od kojih su neki bili direktni korisnici međunarodne pomoći a neki nisu. Često su timovi posjećivali ljude u njihovim kućama i uredima, a ponekad su timovi ostajali na kafi i razgovarali s ljudima. Na lokacijama posjećenim u roku od pet dana, timovi za slušanje su održali preko 80 intervjua različite dužine, sa preko 175 ljudi. Razgovori su obuhvatali ljude iz svih etničkih skupina, starce i omladinu; zvaničnike i građane; muškarce i žene; ljude u urbanim i ruralnim područjima; povratnike, domicilnu populaciju, interno raseljena lica i one koji su raseljeni negdje drugo; ljude koji su dobili dosta pomoći i one koji nisu; ljude koji su imali vodeće položaje i one koje su se osjećali marginalizirano.

Uprkos našim naporima da dođemo do velikog obima ljudi, svjesni smo da smo čuli samo mali dio mišljenja ljudi iz Bosne i Hercegovine. Stoga ne izvlačimo široke zaključke iz naših posjeta, ali ipak smatramo da ovaj izvještaj pokazuje kakav je bio puls bosanskog društva u ovom periodu. Na kraju terenskih posjeta, timovi za slušanje bi se skupili i razgovarali o intervjuiima te analizirali prikupljene dokaze. Na kraju svakog dijela se nalazi naše mišljenje za koje smatramo da zaslužuje veću pažnju i analizu od strane donatora i međunarodnih humanitarnih agencija.

Napomena o kontekstu međunarodne pomoći u Bosni i Hercegovini (BiH)

Narod i vlada Bosne i Hercegovine su primili milijarde dolara međunarodne pomoći, počev od humanitarne pomoći tokom rata od 1992. do 1995., pa preko pomoći u oporavku i rekonstrukciji nakon rata, pa do pomoći danas koja naglasak stavlja na razvojnu komponentu. Tranzicija iz socijalizma u tržišnu ekonomiju je povećala izazove rekonstrukcije i razvoja od onih s kojim su se ljudi sretali odmah nakon završetka rata, te tako uticala na aktivnosti međunarodne zajednice.

Ujedinjene Nacije, NATO, bilateralni i multilateralni donatori, organizacija za sigurnost i suradnju u Evropi (OSCE), te stotine međunarodnih i lokalnih ne-vladinih organizacija (NVO) je bilo uključeno u pružanje pomoći u BiH. Brojni izvještaji i evaluacije su napisani o svakom nivou pomoći, od širokih strategija vlada donatora, do individualnih projekata agencija, do uticaja ne-vladinih aktera, političkih i ekonomskih programa podržanih od strane međunarodne zajednice od potpisivanja Dejtonskog Mirovnog Sporazuma na kraju 1995. godine. Cilj nam nije bio da evaluiramo ničiji rad, nego da čujemo šta ljudi misle o efektima ovih programa pomoći ljudima u BiH. Ovako je uobličena tema na koju su ljudi govorili i koju su smatrali bitnom tokom naše posjete.

Šta smo čuli

Pošto je BiH bila skoro pod protektoratom međunarodne zajednice odmah nakon rata, mnogi ljudi su imali velika očekivanja od toga šta bi stranci trebali uraditi i šta bi mogli promijeniti u Bosni. Neki ljudi su kategorizirali svoja iskustva i viđenja međunarodne pomoći u tri različita perioda: 1) tokom rata od 1992. do 1995. godine, kada je pružana humanitarna pomoć; 2) odmah nakon rata oko 2000. godine, kada je bilo puno pomoći za popravak i rekonstrukciju i 3) od 2000. do danas, kada je najveći naglasak na povratku izbjeglica i interno raseljenih lica, i pomoć se kreće ka razvojnoj fazi.

Mnogi ljudi su govorili o opipljivoj pomoći (kao što je hrana, građevinski material, stoka, traktorski priključci, i mikro kredit) koju su dobili ili su znali da je neko drugi dobio, a neki su komentirali efektivnost obuka, podrške u izgradnji kapaciteta i drugih roba i usluga. Iz svih razgovora koje smo vodili, javilo se niz tema i problema uključujući cijenjenje pomoći koju su dobili, posebno tokom rata, i zabrinutost zbog birokratije, korupcije, nedostatka koordinacije i kontrole, politike pomoći, nedostatak motivacije i prospekta za zaposlenje mladih. Ovaj izvještaj predstavlja svaki od problema i moguće implikacije na one koji su obuhvaćeni međunarodnom pomoći.

1. O donatorskim prioritetima za pružanje pomoći

O nepostojanju lokalnoog učešća

Mnogi ljudi osjećaju da su interesi donatora i njihovi programi određivali finansiranje i prioritete projekta, umjesto potreba i resursa ljudi kojima je pomoć bila usmjerena. Mnogi ljudi su rekli da se nije dovoljno konsultiralo sa lokalnim ljudima o njihovim potrebama i prioritetima, koji su se uglavnom promijenili do vremena kada su donatorska sredstva prodrijela do njihovih zajednica. Neki su komentirali da obzirom da je Evropska Zajednica željela da bosanske izbjeglice odu iz njihovih zemalja nakon završetka rata, oni su prioritet dali i finansirali su povratak izbjeglica mnogo brže nego što su to ljudi mogli i prihvatiti. Neki ljudi su osjećali da je umjetno pomirenje nametnuto i da su njihova prava ugrožena jer uvjeti donatora za pomoć su od njih tražili da se vrate u određena područja brže nego što su to oni bili spremni da učine.

Mnogi ljudi su govorili o problemu “načina realizacije projekata” i “trendu” prioriteta finansiranja od strane donatora, za koje su smatrali da se mijenja skoro svake godine – od fokusa na ljudskim pravima, do rekonstrukcije kuća, mikro kredita, razvoja civilnog društva, do izgradnje mira, itd. Mnogim ljudima se činilo da kao da nije postojao strateški plan za

rekonstrukciju i razvoj, te da se osjećao evidentan nedostatak kontinuiteta i realizacije dugoročnih projekata. Neki su osjećali da su ovi trendovi i nedostatak kontinuiteta rezultirali manje efektivnom međunarodnom pomoći uopće. Jedna osoba je primjetila “da je teško izmiriti želje donatora i stvarne potrebe lokalne zajednice”.

Mnogi ljudi su rekli da ih niko nije posjetio, i da čak i ako su došli, obično su davali ono što su oni imali, a ne no što je bilo potrebno u to vrijeme. Generalno, ljudi su slabo razlikovali razne vrste agencija, te su primjetili da su donatori finansirali međunarodne NVO i agencije koje su potom ponekad finansirale lokalne NVO da bi oni implementirali projekte i pružali pomoć. Izvjesni broj ljudi je posebno cijenio međunarodne i lokalne NVO, od kojih je većina bila bazirana lokalno, i čiji su uposlenici provodili dosta svog vremena u lokalnim zajednicama razgovarajući s ljudima, razumijevajući tako njihove potrebe i resurse. Međutim, smatrali su da oni koji donose odluke o finansiranju nisu koristili informacije prikupljene na lokalnom nivou i da donatori i njihovi različiti prioriteti nisu bili međusobno povezani.

Mnogi ljudi su preporučili da su se donatori (i njihovi implementatori) trebali konsultirati sa lokalnim zajednicama po pitanju njihovih potreba i prioriteta. Predložili su da projekti treba da traju duže kako bi se ostvarili navedeni ciljevi i kako bi se ostvario dugoročni učinak. Izvjesni broj ljudi je napomenuo da su razvojni projekti (nasuprot humanitarnim projektima) trebali početi ranije i trajati duže, i skoro svako je rekao da fokus u budućnosti treba da bude na ekonomskom razvoju, stvaranju radnih mjesta i privlačenju investitora.

Refleksije Projekta slušanja na nepostojanje lokalnog učešća

Tokom naše analize, timovi za slušanje su razgovarali o tome kako donatori i dalje dozvoljavaju da prođe mnogo vremena između ispitivanja stanja, poziva za prijedloge projekata, odluka o finansiranju i implementacije projekata, kako je sistem pomoći često nefleksibilan prema potrebama lokalne zajednice koje se konstantno mijenjaju. Timovi osjećaju da donatori i međunarodne agencije treba da osiguraju više lokalnog učešća i vođenja u kreiranju, implementaciji i evaluaciji projekata, i da imaju više povjerenja u lokalne ljude koji rade u NVO i vladi.

Donatori često ne riskiraju i očekuju od NVO da rade na lakšim “sigurnijim” projektima, umjesto na onim kompliciranim, bitnim pitanjima – kao što su mješano obrazovanje – što je kritični problem dugoročnosti i stabilnosti. Trenutni donatori se fokusiraju na kratkoročne projekte, koji imaju brzi učinak, pišu lijepe izvještaje i medijski su bolje predstavljani, te često ne ispunjavaju stvarne potrebe ljudi. Bitno je pitati zašto donatori i međunarodne agencije govore o važnosti procesa participatornog razvoja, a ne posvećuju vrijeme niti sredstva za njegovo djelovanje.

O kriterijima odabira korisnika

Mnogi ljudi osjećaju da su kriteriji za odabir korisnika često bazirani na političkim ciljevima međunarodne zajednice, sa previše naglaska na pomoć povratnicima koji su bili favorizirani u odnosu na domicilno stanovništvo (ljude koji nisu izbjegli). Ljudi su govorili o raznim fazama pomoći, koja je počinjala tako što donatori (i njihovi NVO partneri) išli u sela i birali korisnike sa predstavnicima lokalnih zajednica, a bez konsultacija sa lokalnim vlastima. Mnogi ljudi su bili

zadovoljniji ovim direktnim međunarodnim nadzorom, što se promijenilo u 2004. godini kada je odgovornost za pravljenje liste korisnika predata lokalnim vlastima, i kada je više pomoći išlo preko lokalnih vlasti nego preko NVO. Međutim, lokalne vlasti i neki lokalni NVO su smatrali da se ovom promjenom dokazalo veće uvažavanje lokalnih institucija, te da je ojačalo mehanizme za pružanje usluga ljudima u dugoročnijem smislu.

Određeni broj ljudi je smatrao da bi se agencije trebale oslanjati ne samo na popis iz 1991. godine, nego i na podatke o demografskim promjenama u veličini porodice i strukturi koja se dešavala tokom i nakon rata – kao npr. djeca koja su porasla od 1991. godine, promjene u veličini porodice, te interne i eksterne migracije – kako bi odredili ko treba da primi pomoć. Kategorizacija ljudi po etničkoj pripadnosti (te određivanje dodjele pomoći) je često dovelo do tenzija između izbjeglica i domicilnog stanovništva, pa čak i među raznim grupama samih povratnika. Neki ljudi su bili ogorčeni zbog ovoga jer su smatrali da međunarodna zajednica pojačava etničke razlike, dok su drugi smatrali da je ovo u redu obzirom da su neki povratnici trebali više pomoći od onih koji su ostali.

Drugi su komentirali da “vikend povratnici” (oni koji su se smjestili u drugim mjestima, a ne u svojim prije ratnim domovima, a ipak primaju pomoć u rekonstrukciji i druge vrste pomoći, ili na osnovu svog “boravka” tamo, usprkos činjenici da nema očite namjere da se ikada za stalno nastane tamo), su primili pomoć dok su lokalne vlasti donosile odluke o korisnicima. Rekli su da su vlasti u većini slučajeva donosile odluke zasnovane više na politici, uglavnom etničkom porijeklu, nego što su bile zasnovane na stvarnim potrebama. Neki su rekli da su nove lične karte koje su se pojavile 2003. godine trebale da se koriste kako bi dokazali mjesto boravka, tako da bi se oni koji su se vratili ili naselili na novu lokaciju registrirali lokalno kao stanovnici te lokacije i primali bi pomoć na osnovu svoje aktuelne lokacije umjesto njihovog “statusa” povratnika, domicile ili interno raseljenog lica.

Mnogi ljudi nisu razumjeli kriterije za dobivanje pomoći iz raznih projekata, i nisu dobili objašnjenja zašto je nekim ljudima ili zajednicama pružena pomoć dok drugima nije. Mnogi su rekli da su ljudi različito ciljani u različitim projektima i da su kriteriji u većini slučajeva bili nedosljedni i besmisleni. Na primjer, nekoliko njih je napravilo opasku da neki ljudi sada imaju 2 kuće u 2 različita mjesta, i da su za obje dobili međunarodnu pomoć; neki povratnici su prodali ili iznajmili rekonstruirane kuće, koje su popravljene od strane međunarodnih agencija; neki od njih koriste svoje rekonstruirane kuće kao vikendice, dok drugi povratnici, koji su se evidentno vratili, nisu dobili ništa.

Čuli smo dosta žalbi na činjenicu da je nekim korisnicima pomoglo nekoliko donatora, dok drugi ljudi nisu primili nikakvu pomoć. Nekoliko ljudi je zapazilo da su na početku, donatori imali drugačije standarde i kriterije za dodjelu pomoći, te da su kriteriji za dodjelu pomoći postali standardizirani kasnije i pod istim sistemom. Mnogi ljudi su zapazili da je svaka organizacija radila svoje provjere, da su imali svaka svoje informacije i izgleda da nisu dijelili informacije na organiziran način.

Nekoliko ljudi je predložilo da agencije i vlada treba da imaju centraliziranije informacije kako bi pružili bolju pomoć i omogućili korisnicima pristup informacijama koje su prikupljene o njima i njihovim zajednicama. Neki su preporučili da treba osnovati lokalne komitete sa

predstavnicima lokalnih NVO, da zajednica i lokalne vlasti treba da odrede kriterije za pružanje pomoći na osnovu lokalnih uvjeta i stvarnog stanja, i naglasili su potrebu za većom transparentnošću u odlučivanju.

Refleksije Projekta slušanja na kriterije odabira korisnika

Donatori i humanitarne agencije znaju da se ne trebaju oslanjati na samo jedan izvor informacija/podataka prilikom izbora korisnika, i da moraju provesti određeno vrijeme u lokalnim zajednicama kako bi osigurali da pomoć dođe do onih koji je najviše trebaju. Obzirom da je bitno imati konzistentne standarde i kriterije, međunarodne agencije i donatori takođe treba da odgovaraju zahtjevima lokalnih potreba i resursa. Pristup odozgo prema dole kojeg primjenjuje međunarodna zajednica u Bosni ne ostavlja mnogo prostora da se čuje dovoljno lokalnih glasova. I nažalost, neki od lokalnih glasova koje su slušali, nisu predstavljali kompletne zajednice, što je rezultiralo očekivanim problemima prilikom ciljanja pomoći.

Određeni broj ljudi je rekao da bi bili sretniji da su samo razumjeli kriterije i razloge zašto je izvjesnim ljudima pružena pomoć. Ova “praznina u komunikaciji” je nešto o čemu su međunarodne agencije slušale godinama, pa se pitamo zašto NVO i donatori nisu mogli da komuniciraju efektivnije o kriterijima i odlukama koje su donesene? Mnogo novca i napora je uloženo u publiciranje nekih kriterija i standarda vezanih za rekonstrukciju kuća, ali jasno je da ti naponi nisu ispunili svoje ciljeve obzirom da mnogi ljudi nisu zadovoljni rezultatima.

Prisiljavanje pomirenja može dovesti do još većih problema, i potreban je dugoročniji pristup kako bi se pomoglo ljudima da nauče kako da upravljaju svojim razlikama i da se pripreme na zajednički život. Pitanja o pojedinačnim pravima ljudi koja su ugrožena radi interesa pomirenja, zaslužuju mnogo više pažnje.

O kvalitetu pomoći

Brojne su žalbe na kvalitet roba koje su ljudi primali, a nekolicina ljudi je eksplicitno rekla “Bosna je postala smetlište za zapadnu Evropu”. Na primjer, neki od doniranih lijekova i hrane distribuiranih tokom i odmah nakon rata su bili isteklog roka. Najmanje jedna osoba je spomenula ironiju da je Bosanska vlada bila obavezna da preveze i uništi ove lijekove u specijaliziranim ustanovama u Zapadnoj Evropi, što jako puno košta i što nisu platile agencije koje su donirale tu robu.

U nekim slučajevima, dobavljane su bolesne životinje, što je za rezultat imalo da su korisnici morali da plate veterinara za liječenje ovih bolesnih životinja, ili za odlaganje istih ukoliko stoka ne preživi. Izvjesni broj ljudi je rekao da uvezene krave nisu davale više mijeke, kao što su tvrdile agencije koje su ih distribuirale. Drugi su pak rekli da su nabavljana neodgovarajuća sjemena, i da mnogi nisu proizvodili kvalitetne kulture. U nekoliko slučajeva, traktori i kultivatori nisu obezbjeđeni u pravo vrijeme kao što je bilo obećano, i korisnici nisu mogli dovoljno zaraditi da otplate svoje dugove.

Izvjesni broj ljudi je rekao da su donatorske procedure i zakoni o tenderskoj proceduri, primoravali agenciju da odabere najjeftiniju ponudu, ali često kvalitet nije bio dobar. Veliki

problem kod projekata rekonstrukcije, gdje se moglo vidjeti ljuštenje boje ili neuslovna gradnja, zbog upotrebe materijala ispod svakog standarda. Nekoliko ljudi je primjetilo da su USAID tenderske regulacije bile fleksibilnije nego regulacije Evropske Unije, ali da su tenderski process i nedostatak monitoringa većine donatora doveli do značajne korupcije i materijala lošeg kvaliteta.

Nekoliko ljudi je reklo da ima lokalnih stručnjaka koji posjeduju više znanja nego strani konsultantni koji su visoko plaćeni kao “eksperti” i pored činjenice da nisu poznavali specifičnosti situacije u zemlji. Izvjesni broj ljudi je bio uznemiren zbog toga što su donatori kanalisali dosta doniranog novca nazad u svoje zemlje plaćajući svoje konsultante i osoblje, usporos prisustvu kvalificiranih ljudi u Bosni.

Refleksije Projekta slušanja na kvalitet pomoći

Sve NVO znaju da ne bi trebale distribuirati robu kojoj je istekao rok ili je ispod svakog standarda, i da treba da preuzmu odgovornost za bezbjedno odlaganje iste. Pomoć bazirana na ponudi ne uzima efektivno u obzir lokalne resurse i potrebe. Pitanje je kako međunarodne NVO mogu inspirisati volju ljudi i firmi da doniraju robu, a da istovremeno osiguraju da ta roba odgovara za lokalnu upotrebu i da je prihvatljivog kvaliteta – i kako agencije mogu snositi odgovornost kada nastane problem.

Žalbe o korupciji i angažovanju visoko plaćenih stranih konsultanata nisu nove u radu međunarodne pomoći, i treba obratiti više pažnje kod odabira i monitoringa snabdjevača i konsultanata kako bi to rezultiralo visokim kvalitetom roba i usluga, a istovremeno podržalo i razvilo lokalne resurse.

O nedostatku monitoringa i odgovornosti

Određeni broj ljudi je rekao da nije bilo kontrole nad međunarodnom pomoći, da se novac nije trošio na odgovarajući način i da je dosta resursa zloupotrebjeno. Kako je jedna osoba zapazila “lako je dobili račun za bilo što”. Izvjesni broj ljudi zna da su pisani projektni izvještaji, ali nikada nisu vidjeli izvještaje (mada su mnogi to željeli). Nekoliko ljudi osjeća da donatori (i njihovi partneri za implementaciju) često nisu provjeravali da li je posao urađen korektno i da se nisu vraćali nakon što je projekat završen kako bi vidjeli dugoročne rezultate i učinak. Na primjer, u nekoliko mjesta koja smo posjetili, izgrađene su prazne kuće za ljude sa “liste” koji se nikada nisu vratili, dok drugi koji žive tamo i trebaju pomoć, istu nikada nisu dobili.

Mnogi ljudi osjećaju da donatori (i NVO i državne institucije koje su podržali) treba da rade više monitoringa i obraćaju više pažnje na korupciju i favoriziranje, obzirom da naznake istog mogu ugroziti efektivnost međunarodne pomoći. Neki ljudi su primjetili da u slučajevima kada su se javili problemi prilikom implementacije projekta, NVO i donatori su često krili probleme, i donatori su ponekada i znali da su njihovi međunarodni i lokalni partneri napravili grešku u implementaciji projekta, ali nisu željeli to da priznaju. Na primjer, jedan čovjek je rekao da je otišao kod donatora da se žali na odabir projektnih korisnika, ali onda su lokalne vlasti dale izjavu da je sve urađeno korektno, i privatno su mu rekli da to zaboravi, kako bi mogli primati donatorska sredstva i u budućnosti.

Određeni broj ljudi je predložio da je potreba češći i bolji monitoring projekata (te monitoring NVOa i izvođača koji ih implementiraju) i da je potrebno više transparentnosti i lokalnog izvještavanja o tome gdje je otišao novac i o učincima za koje agencije vjeruju da su ostvarili. Nekolicina ljudi je primjetila da su neki donatori popravili svoj monitoring, ali mnogi su rekli da je sada još gore kako je lokalna vlast preuzela više odgovornosti za pružanje pomoći. Izvjesni broj ljudi je dao opasku kako se niko ne vraća nakon završetka projekta da provjeri status opreme ili investicije koju su dali, da vide da li ista još uvijek koristi u skladu sa njihovom originalnom namjerom.

Refleksije Projekta slušanja na nedostatak monitoringa i odgovornosti

Nema dovoljno povratnih informacija od lokalnih zajednica i osjetan je nedostatak transparentnosti od međunarodnih humanitarnih organizacija, te je nekoliko ljudi željelo da vidi izvještaje koji su pisani o projektima, kao i neku vrstu izvještaja o učinku svog novca koji je potrošen u BiH od strane međunarodne zajednice. Timovi za slušanje su primjetili da neki donatori ne dozvoljavaju međunarodnim agencijama da kažu ljudima (ili vlastima) koliko je novca potrošeno za projekat, dok drugi opet favoriziraju transparentan pristup. Neki uposlenici u NVO su napomenuli da je pokazivanje novčanih vrijednosti njihovih projekata dovelo do toga da su se ljudi žalili kako druge grupe ili područja dobivaju više, ili kako prikazani novac nije u tu svrhu potrošen, što je dovelo do tenzija. Mnoge agencije stoga nisu objavljivale finansijske informacije o projektima. Problem izgleda nije samo u povećanju odgovornosti prema korisnicima, nego kako to uraditi bez dizanja tenzija ili podjela.

Neki donatori su striktni i imaju čvrst i čest monitoring, ali mnogi donatori ne drže sve humanitarne agencije na istom standardu. To znači da zajednice imaju samo onoliko prava glasa po pitanju kvaliteta i vrste pomoći koju primaju koliko organizacije traže ili dozvoljavaju, pošto oni obično nemaju mogućnost izbora koja NVO će raditi u njihovoj lokalnoj zajednici. Tim za slušanje je takođe primjetio da neki donatori često reduciraju projektne budžete, ali očekuju od NVOa da ostvare iste ciljeve kao u svojim prvobitnim prijedlozima projekata, što znači da se negdje mora sasjeci, često po cijenu monitoringa i evaluacije. Većina agencija se slaže da je bitno raditi češći i bolji monitoring, mora postojati duži plan za monitoring nakon projekta i moraju se lokalni ljudi uključiti u ovaj process – kako sada donatori i međunarodne agencije mogu ovo obezbjediti?

Ljudi su pitali timove za slušanje kako je međunarodna zajednica mogla dozvoliti da se zloupotrijebi toliko novca, i nažalost mi nismo mogli odgovoriti na ovo pitanje. Puno je procedura i pravila koje sprječavaju ove probleme, ali lokalne zajednice, jasno, ne vjeruju da ima dovoljno odgovornosti u trenutnom sistemu pomoći. Tim za slušanje je opazio da neki donatori koriste vanjske agencije da obavljaju monitoring projekata tokom implementacije, ali ne nakon što se oni završe, što je još kritičnije u smislu razumijevanja dugoročnog učinka. Ukoliko oni ne odu da provjere svoje investicije, kako će znati da li povratnici žive u kućama koje su izgrađene za njih, ili da li stoka koja je distribuirana živa i da li doprinosi kako se očekivalo? Izvjesni broj ljudi je zahvalio Projektu slušanja na obećanju da će im poslati kopiju završnog izvještaja o projektu u BiH, obzirom da su rijetko vidjeli bilo koji izvještaj od donatora, međunarodne NVO ili lokalne NVO o pomoći koja je pružena u njihovim zajednicama.

O implicitnoj etičkoj poruci

Od par ljudi smo čuli da su se osjećali kao “majmuni u kavezu” i da su tretirani kao “primitivci” od strane nekih međunarodnih agencija, odnosno, bez ikakvog poštovanja ili obzira. Takav tretman je bio uvreda njihovog dostojanstva, posebno što se mnogi vide kao dio Evrope i kao educiraniji i razvijeniji nego ljudi u drugim dijelovima svijeta. Jedna žena nam je rekla da su je brojne agencije fotografisale kod njene uništene kuće i da su njenu sliku vidjeli prijatelji u promotivnim materijalima jedne agencije u Evropi, ali da ona nije dobila pomoć za izgradnju svoje kuće ili biznisa.

Par ljudi je reklo da međunarodne agencije tvrde da su “partneri” sa korisnicima ili lokalnim organizacijama, a onda se ponašaju kao vlasnici / šefovi. Predstavnica jedne lokalne NVO je izjavila kako je napustila prezentaciju jedne međunarodne organizacije – smatrala je prezentaciju arogantnom i nedostojnom te nije mogla više izdržati a da tu ostane. Druga osoblje je napomenula da je “Bosna raj za donatre” naglašavajući da su donatori ti koji odlučuju kako će se zemlja voditi.

Par ljudi nije bilo zadovoljno što su donatori finansirali međunarodne i lokalne NVO, umjesto da su pomagali lokalne javne ustanove koje su odgovorne za pružanje pomoći. Neki su se žalili da donatori imaju omiljene NVO (međunarodne i lokalne) i isključuju druge NVO iz jednakog pristupa sredstvima. Napomenuli su da ovo može biti i pozitivno jer donatori znaju te organizacije i njihov rad, ali može biti i loše jer se nove NVO ne mogu pravično natjecati.

Par zabrinutosti je bilo zbog specifičnih međunarodnih organizacija, dok je par žalbi bilo na to da su plate zaposlenih mnogo veće od pomoći koju pružaju (mali projekti s velikim troškovima). Nekoliko ljudi ih je vidjelo kao samo-uslužnu birokratsku mašinu, i mnogi su osjećali da nisu bili dovoljno transparentni i nisu bili sigurni da su oni zaista ispunjavali svoju misiju. Par opaski je bilo i na to da međunarodne organizacije ne rade u skladu sa lokalnim zakonima. Na primjer, donatorske vlade, UN agencije i OSCE imaju specijalni status / sporazume sa vladom i ne moraju plaćati doprinose, državne poreze i osiguranje za svoje uposlenike. Trenutno postoji diskriminacija prema ljudima koji su radili za međunarodne organizacije kada pokušaju da nađu lokalni posao, obzirom da nisu plaćali beneficije u državnom sistemu.

Par ljudi u Republici Srpskoj (RS) je govorilo takođe o tome da međunarodna zajednica nije bila dobro došla u početku, i da su međunarodne sankcije usporile isporuku međunarodne pomoći. Nekoliko ljudi u RS je reklo da je međunarodna zajednica očekivala od običnih građana da promjene ponašanje svojih političara, te da su se građani osjećali diskriminirani i pod pritiskom vlade i međunarodne zajednice kada nisu dobili pomoć poput ljudi u drugim dijelovima BiH odmah nakon rata.

Refleksije Projekta slušanja na implicitnu etičku poruku

Dok mnoge agencije imaju dobre namjere i govore o radjenju stvari “sa” ljudima, veoma često oni rade stvari “za” njih, vrijeđajući tako njihov ponos i dostojanstvo. U žurbi da odrade posao, veoma često su ciljni korisnici i lokalni partneri izostavljeni iz diskusija, te se stoga novac izgubi. Zabrinutost o kompetenciji i profesionalizmu zaposlenih u humanitarnim organizacijama

je takođe bitan problem, koji je predstavljen u nekoliko drugih zemalja. Međunarodne humanitarne organizacije treba da ispituju kako mogu biti transparentniji i odgovorniji prema onima kojima daju pomoć, i kako najbolje mogu iskoristiti lokalne resurse i stručnost.

2. O povratku izbjeglih i interno raseljenih lica

Skoro svaka osoba sa kojom su članovi tima za slušanje razgovarali, spomenula je pomoć međunarodne zajednice povratku. Mnogi ljudi su rekli da se ne bi mogli vratiti kući poslije rata bez međunarodne pomoći, i zahvalni su za tu pomoć. Neki su opet osjećali da su prisiljeni na proces povratka, ili gurnuti u isti, od strane međunarodne zajednice, dok su se drugi vratili sami sa malo ili bez ikakve pomoći. Međutim, mnogi su rekli da bi više voljeli veći fokus na ekonomsku pomoć, i da bi sa redovnim prihodom od svog posla, mogli sami popraviti svoje kuće tokom vremena.

O kriterijima za odabir korisnika

Određeni broj ljudi je prokomentarisao da je process povratka i kriteriji za dodjelu pomoći, određeni od strane međunarodne zajednice, suviše politični i da je takav pristup omogućavao nacionalističkim tendencijama da nastave sa jakim uticajem u zemlji. Status povratnika, interno raseljenog lica, izbjeglice ili domicilnog stanovnika je određivao da li će neko primiti pomoć ili ne, i povratnici su bili generalno favorizirani u odnosu na ljude koji nisu nigdje išli tokom rata, iako su mnogi koji su ostali na svome bili isto tako jako pogođeni ratnim zbivanjima. Povratak nije bio moguć u svim područjima zbog nacionalističkih političkih ideologija i potrebe za pomirenjem, te tako neki ljudi nisu dobili pomoć ako se nisu bili u stanju da se vrate, obzirom da je to bio glavni prioritet međunarodne zajednice.

Kriteriji za odabir korisnika su izgledali nepravedni i nasumični, i mnogi ljudi nisu razumjeli zašto su agencije popravljale par kuća u različitim selima umjesto da se fokusiraju na jedno po jedno selo. Mnogi su izrazili svoje frustracije zbog praznih kuća za koje smatraju da su popravljene iz političkih razloga, dok istovremeno drugi koji pokušavaju da tu žive, i koji trebaju pomoć, istu nisu dobili. Općinski zvaničnik je govorio o radu međunarodne NVO u izvjesnom selu gdje je samo 10 od 40 izgrađenih kuća useljeno. U drugom slučaju, ljudima su date parcele zemlje, ili su ljude naselile njihove lokalne vlasti, i obećana im je dalja pomoć, ali onda ljudi nisu dobili ništa i jedva preživljavaju ili su morali opet otići.

Par ljudi je prokomentiralo da su prava na ličnu imovinu poštovana ali su često realne potrebe ljudi zanemarene, te da su se odluke o pomoći za izgradnju kuća donosile od vrha prema dole, na osnovu ranijih planova umjesto na osnovu namjera ljudi i budućih planova. Nekoliko ljudi je reklo da se nije trebalo oslanjati na popis iz 1991 kako bi se odredio "status" ljudi, sugerirajući da se identifikacija i klasifikacija ljudi trebala raditi na terenu, kroz posjete od kuće do kuće. U mjestim gdje je to tako rađeno od strane nekih međunarodnih agencija, ljudi su bili mnogo sretniji s pomoći koju su dobili obzirom da je to odražavalo trenutnu stvarnost ljudi tamo.

Pitanja korupcije i ličnih odnosa se obično postavljaju kada ljudi nisu zadovoljni s time ko je primio pomoć. Mnogi ljudi su rekli da ukoliko je neko imao lični odnos ili veze, taj bi bio na "listi" za dodjelu pomoći. Izvjesni broj ljudi je govorio o "praznim obećanjim" i napomenuo je

da samo kada bi se bližili izbori, njima bi se posvetila pažnja, ali odmah nakon izbora ne bi dobili ništa što im je obećano tokom kampanje.

Mnogi su pak rekli da povratak kojeg su podržale lokalne vlasti nije bio efektivan, obzirom da se politika tu poigrava sa sistemom. Drugi su se žalili da oni u udaljenijim mjestima, koji su daleko od općinskih ureda, obično nisu dobivali toliko pomoći kao oni koji su bliže uredima vlada, i koji su zagovarali za sebe. Neki u lokalnim vlastima su priznali da je bilo problema i da su trebali napraviti bolji posao sami po pitanju monitoringa povratka, ali su napomenuli da se donatori i NVOi često nisu koordinirali niti su se uključivali u proces planiranja, nego su se oslanjali na njih u pružanju usluga i posredovanju u nesporazumima koji bi nastajali.

Mnogi nisu znali ko treba dobiti pomoć i kako mu pristupiti. Par ljudi je navelo da je u početku, fokus je bio na pomoći povratku manjina, a sada uglavnom povratnici i interno raseljena lica dobivaju pomoć. Određeni broj ljudi je govorio o potrebi za centraliziranom bazom podataka o statusu pojedinaca / porodica, i spomenuo je da su urađene neke mape od strane međunarodne zajednice koje daju pogrešnu sliku o uspešnosti povratka – u nekim slučajevima ljudi su povratili svoju imovinu, ali se nisu vratili i ne planiraju da se vrate, iako su primili ili još uvijek mogu primiti pomoć za rekonstrukciju svojih kuća i imovine. Nekoliko ljudi u vladi se žalilo da nema nikakvog traga o radu NVOa u cilju pomoći povratku i da nedostatak tih evidencija otežava njihov posao sada kada je pomoć povratku i održavanje istog dodato na listu njihovih odgovornosti.

Proporcionalan povratak (koji obično zahtjeva dvosmjerni i trosmjerni povratak onih koji žive u imovini drugih ljudi i koji treba da se isele kako bi se vlasnici mogli vratiti) još je više zakomplicirao proces, te su neki rekli da nisu mogli smisliti bolji način da organiziraju povratak od onog što je uradila međunarodna zajednica. Neki su shvatali da postoje drugi kojima je trebala pomoć više nego onima koji su je dobili, dok drugi nisu shvatali zašto oni sa više sredstava dobivaju pomoć. Neki su bili zadovoljni što su agencije rekonstruisale kuće prvo za ljude bez kuća, onda za ljude koji su bili u nečijoj tuđoj kući i onda za sve ostale kojima je trebala pomoć.

Refleksije Projekta slušanja na kriterij odabira korisnika

Kriterij odabira korisnika i proces povratka je još uvijek emotivan problem za mnoge ljude, obzirom da dotiče njihov identitet i kontradiktorno je s onim što je mnogim ljudima rečeno ili za šta se pretpostavljalo da će biti osnova za budućnost, bolju ili goru, u izvjesnom vremenu u određenim mjestima. Mnogi priznaju da je povratak vođen politički od strane međunarodne zajednice sa namjerom vraćanja demografskih promjena uzrokovanih ratom, praveći ponovo multietničke zajednice Bosne. Neki ljudi su rekli da bi se vratili čak i bez međunarodne pomoći, posebno stariji koji su više vezani za svoju zemlju, i da izgleda da bi BiH bila i podjeljenija danas da nije bilo pritiska od strane autsajdera. Možda je još uvijek rano da se ispituje dugoročni uticaj ove želje i pritiska međunarodne zajednice na bosansko društvo.

Izgleda da su neki projekti proglašeni “uspješnim” kada se završila izgradnja kuća, iako je upitna efektivnost obzirom da je dosta kuća ostalo neuseljeno. Proces povratka kako su ga implementirale međunarodne agencije je bez sumnje bio veoma kompliciran, veoma brz i ovisio je od pritiska donatora; međutim, izgleda da su se mogli mnogo više uključiti lokalni ljudi u

donošenje odluka, i više pažnje se moglo posvetiti pružanju pomoći drugima u zajednicama gdje su se ljudi vraćali kako bi se umanjile neke od tenzija. Pitanje rekonstrukcije kuća – kome ona koristi, kako je urađena, kada je urađena, itd – je pitanje koje zaslužuje više analize od strane međunarodnih agencija.

Vezao za organizacije koje su otišle iz BiH, vrlo je malo informacija o njihovom radu, što otežava lokalnim vlastima da planiraju, i ljudi više nagađaju nego što bi trebali. Postoji potreba za više transparentnosti i odgovornosti prema zajednicama i vlastima, što obuhvata dijeljenje izvještaja i evaluacija o radu sa lokalnim zajednicama i zvaničnicima.

O sigurnosti

Određeni broj ljudi je rekao da prisustvo međunarodne policije i IFORa je bilo veoma važno i da su se osjećali (u nekim slučajevima se još uvijek osjećaju) sigurnije tokom procesa povratka, pošto su stranci bili neutralniji od domaćih ljudi. Međutim, neki ljudi se još uvijek ne osjećaju sigurno i tvrde da su i sada nakon rata zločinci na zvaničnim položajima što je i dalje prijetnja za ljude iz drugih stranaka i etničkih skupina. Jedan tim za slušanje je razgovarao sa osobom čiji je zarobljivač iz koncentracionog logora u kojem je bio zatočen tokom rata, sada radio u policiji, i one se ne osjeća sigurno. Druga osoba je rekla da njihov prvi kontakt sa strancima je bio kada se desio incident – ne kada su se vratili.

Mnogi ljudi su govorili o tome kako se ne osjećaju zaštićeno od strane vlade i policije, te su se žalili na visok stepen korupcije i nepotizma. Par ljudi je navelo da je trgovina ljudima je postala ozbiljan problem zbog lokalnog organiziranog kriminala i korištenja Bosne kao tranzita za krijumčarenje roba. Neki smatraju da uredi UN-a i Visokog Predstavnik još uvijek nisu trebali dati toliko kontrole lokalnim tužiocima, obzirom da su oni još uvijek puno pod uticajem lokalnih predrasuda, ako ne pod uticajem vlastitih, prilikom određivanja koje slučajeve treba proslijediti na suđenje.

Par ljudi je reklo da je decentralizirani sistem obrazovanja, u kojem kanton i općina mogu odabrati svoja vlastita učila i planove, stvarao opasno okruženje. Jedna osoba je rekla “odvojeno obrazovanje stvara odvojene ljude”. Nekoliko ljudi je reklo da je međunarodna zajednica pomogla u obnovi vjerskih objekata / struktura, što je još više povećalo podijeljenost među ljudima. Iako se mnoge od tih crkvi i džamija ne koriste, njihova izgradnja je političko pitanje i ponekad stvara tenzije u lokalnim zajednicama u kojima je međusobno povjerenje ionako krhko, pa ga čak i nema.

Mine su takođe problem, i neki ljudi koji su živjeli u selima koja su još uvijek minirana, ne mogu se vratiti.

Refleksije Tima slušanja o pitanju sigurnosti

Timu za slušanje je jasno da do mnogih povratka izbeglica ne bi došlo bez međunarodne pomoći i pritiska, i da je mnogim ljudima garantovana sigurnost ukoliko su se željeli vratiti. Ljudi u BiH imaju pravo na izbor gdje će živjeti i pravo na zaštitu svoje imovine. Uloga međunarodne zajednice u pritiskanju multietničkih policijskih snaga je bitna, mada izgleda da je manje povjerenja u lokalne vlasti, a neki ljudi još uvijek žive u strahu.

Obrazovanje budućih generacija je ključni element u izgradnji stabilnosti i mira, i izgleda da međunarodna zajednica treba da se detaljnije pozabavi ovim problemom kako bi se osiguralo da se fizički i geografski rezultati ka reintegraciji ne izgube tokom vremena uslijed izraženijih “internih” sredstava daljeg odvajanja. Isto tako, uloga vanjskih organizacija u izgradnji vjerskih ustanova bi se trebala više razmotriti, obzirom da to pojačava tenzije i podijeljenost, umjesto da uspostavlja veze među ljudima u lokalnim zajednicama.

O održivosti povratka

Jedna od najvećih zabrinutosti koju smo čuli je da je povratak neodrživ u mnogim slučajevima jer ljudi nemaju dovoljno prihoda za preživljavanje. Mnogi ljudi su rekli da bi više voljeli da je više sredstava međunarodne zajednice investirano u ekonomski razvoj, te da su se mnogi mogli vratiti i sami da su imali svoj posao. Neki su pak rekli da su na početku procesa povratka, mnogi ljudi dobili obećanja o poslu i mogućnostima ekonomskog razvoja, ali nijedno od tih obećanja nije ispunjeno. Pored toga, neka ekonomska pomoć koja je pružena nije bila odgovarajuća ili je bila nedovoljna, i nije pomogla ljudima da zarade dovoljno novca kako bi ostali.

Mnogi mladi ljudi su se vratili, pa su onda opet otišli kako bi našli posao u drugim dijelovima BiH ili van zemlje. Nekoliko mjesta koja je tim za slušanje posjetio uglavnom nastanjuju starije osobe i samo je par obitelji sa malom djecom. Mnogi ljudi su zabrinuti za budućnost mladih. Jedan čovjek je rekao da se plaši da će Bosna postati “starački centar Evrope” ako mladi i dalje budu odlazili u potrazi za poslom negdje drugo. Mnogi stariji povratnici ne mogu raditi, ne primaju uvijek svoje penzije, i često se bore da prežive, dok istovremeno, sve se manje novca slijeva u sistem za pokrivanje njihovih potreba.

Određeni broj ljudi osjeća da uprkos svom novcu i naporima koji se ulažu u pomoć povratku, mnogi povratnici su i dalje ugroženi, posebno ako su to manjine. Nekolicina njih je rekla je puno toga “na papiru” kao što su garancije za zaposlenje, ali što ne odražava stvarnost u kojoj nema dovoljno zaposlenja i diskriminaciju manjina i ostalih koji nisu dobro zastupljeni u lokalnim vlastima. Određeni broj ljudi je rekao da ukoliko neko želi da dobije posao u vladi, treba da bude član političke partije ili da ima lične veze. Mnogi osjećaju da vlada ne funkcinira kako su to očekivali, i tvrde da su izgubili povjerenje u vladu i sistem.

Obzirom da je puno novca uloženo u infrastrukturne projekte, u nekim mjestima ljudi još uvijek nemaju struju, vodu i/ili grijanje u svojim kućama. Neki ne mogu priuštiti da kupe lijekove, a u nekim područjima nemaju osnovnu zdravstvenu zaštitu koju su imali prije rata. Ljudi su primjetili da to ne samo da otežava ljudima život, nego je teže voditi posao koji bi doveo do samozapošljavanja ili čak upošljavanja drugih.

Refleksije Projekta slušanja na održivost povratka

Izazov stvaranja radnih mjesta uz istovremeno obezbjeđivanje mjesta za život ljudi je uobičajen problem u područjima koja se oporavljaju nakon rata ili katastrofa, i ne postoji jedan jedinstven način za rješavanje ovih problema. Međutim, i dalje čujemo o situacijama da bi ljudi mogli pokriti svoje vlastite potrebe smještaja kad bi samo imali dovoljno izvora primanja. Ovo dovodi

u pitanje zašto se toliko napora ulaže u rekonstrukciju kuća kada bi većina ljudi više voljela ekonomsku pomoć?

Pitanje i dalje ostaje kako balansirati između potreba i prioriteta za ekonomskim razvojem i smještajem – koji su veoma blisko povezani i od ključne važnosti za dugoročni oporavak.

Izgleda da se nisu dovoljno konsultirali ljudi iz lokalnih zajednica o njihovim potrebama, resursima i željama. Zar ne postoji način da se efektivnije kombinira pomoć u obnovi kuća sa više ekonomske pomoći koja bi osigurala da se investicije ne izgube i da ljudi ne moraju ponovo da migriraju kako bi našli posao?

Interesantno je da, obzirom na mnogo diskutovane etničke tenzije, odluke mnogih ljudi da se ne vrate su zasnovane na osnovnim ekonomskim, a ne na etničkim odnosima. Pružanje mogućnosti za mlade ljude kako bi bili produktivniji i kako bi se zaposlili je od kritične važnosti za obezbjeđenje dugoročne stabilnosti, i za ostvarivanje želje za integracijom u Evropsku Uniju, što mogu počinju da preispituju, i što lagano gubi na efektivnosti u smislu pokretača nastavka reformi i razvoja.

3. O prioritetima ekonomskog razvoja

Skoro svaka osoba, grupa ili službenik vlade s kojim je tim za slušanje razgovarao, govorio je o potrebi za više međunarodne pomoći kako bi se ostvario održiv životni standard i ekonomski razvoj. Mnogi ljudi su cijenili pomoć u prošlosti koju je pružila međunarodna zajednica, posebno kod izgradnje infrastrukture, i predlažu da bi sada stvaranje radnih mjesta trebalo biti prioritet. Neki osjećaju da je većina novca koja je data Bosni trebala da se potroši na razvoj lokalne privrede i da je više investirano u stvaranje radnih mjesta, ljudi ne bi toliko zavisili o međunarodnoj pomoći. Mnogi su rekli da da su imali dobre poslove, mogli su se vratiti i popraviti svoje kuće sami, i željeli bi da je više novca dato za ekonomiju a ne za izgradnju kuća. Kao što je jedna osoba rekla, kada se zadovolje ekonomske potrebe, tek onda “možemo govoriti o demokratiji na djelu”.

O poljoprivredi

Mnogi ljudi su rekli da međunarodna zajednica gura poljoprivredu kao rješenje, ali da poljoprivredna proizvodnja nije bila tradicionalni izvor prihoda kod većine ljudi obzirom na stupanj industrijalizacije koji je Bosna imala prije rata i male veličine farmi. Rekli su da mada poljoprivreda ima puno potencijala, velika potreba postoji za tehničkom pomoći kod obučavanja ljudi modernim tehnikama i za zamjenom ili dogradnjom uništene, ukradene ili zastarjele opreme.

Mnogi ljudi su takođe rekli da poljoprivreda nije dovoljno podržavana od strane vlade i humanitarnih agencija, i smatraju da ne postoji konkretna strategija za razvoj poljoprivrede. Izvjesni broj ljudi se žali na ograničen pristup tržištu, posebno izvoznom tržištu, i da poljoprivreda nije zaista profitabilna kada toliko ljudi ima mala imanja. Neki žele garancije države na cijene kakve su imali prije rata, i teško se privikavaju na današnju više tržišno-baziranu ekonomiju. Par ljudi je spomenulo dobro poznatu izreku “nemojte nam davati ribu – naučite nas da pecamo”.

Neki su bili nezadovoljni distribucijom traktorskih priključaka od strane nekih međunaordnih NVOa i kažu da nije bilo nikakvog monitoringa nakon završetka projekta. Neki priključci su prodati ili vlasnici naplaćuju više za korištenje istih nego što je to predviđeno lokalnim planovima pomoći napravljenim u skladu sa intrukcijama međunarodnih agencija. Neki sugerišu da NVOi koriste tri-partitne sporazume između farmera, lokalne zajednice, lokalne organizacije ili vlade i vrše duži monitoring korištenja istih.

Neki komentiraju dobre projekte koji su povezali lokalne prerađivačke pogone sa farmerima, ali većina smatra da je poljoprivredna pomoć bila parcijalna i nepovezana sa širom strategijom poljoprivrednog razvoja. Par ljudi je navelo potrebu za proširenje agenata za pomoć malim farmerima i poduzetnicima ako poljoprivreda treba da bude održiva ekonomska aktivnost. Pošto je mikro kreditni sektor dobro razvijen u BiH, mnogi farmeri nemaju pristup mikro kreditima zbog previsokih kamata i grejs perioda i prekratkih rokova za otplatu, obzirom na mali povrat investicije koji mogu ostvariti od poljoprivredne proizvodnje.

Refleksije Projekta slušanja na poljoprivredu

Humanitarne agencije namjeravaju da imovina lokalne zajednice, kao što su traktori i ostala poljoprivredna mehanizacija koja treba da se dijeli između više obitelji, ostane u vlasništvu lokalne zajednice, ali oni obično pomažu samo jednom pojedincu ili porodici tokom dužeg vremenskog perioda. Opet postavljamo pitanje zašto lokalni ljudi ne učestvuju u pravljenu dugoročnih programa upravljanja koji za cilj imaju poboljšanje životnog standarda.

O industriji i privatizaciji

Mnogi ljudi očekuju ili se nadaju da će se socijalistički sistem vratiti, a ne da će se nastaviti tranzicija privrede u nešto što je globalno konkurentno. Mnogi su rekli da žele “dobre poslove” u malim fabrikama, sa garantovanim plaćama i beneficijama kakve su imali prije rata i ekonomske tranzicije. Nekoliko ljudi je reklo da međunarodna zajednica ne radi dovoljno na privlačenju stranih investitora koji bi ponovo pokrenuli industriju, i mada su neki rekli da shvataju potrebu traženja tržišta eksterno, njihov focus je i dalje na tržište u Evropi, a ne dalje od toga.

Par ljudi je reklo da privatizacija državnih fabrika i firmi nije vođena dobro i da je međunarodna zajednica trebala uraditi više kako bi privatizacija bila pravedna, dok drugi priznaju da je donatorima bilo teško da se mješaju sa lokalnom politikom koja je veoma često bila uključena u ovaj proces. Mnogi su govorili o korupciji u procesu privatizacije, navodeći da su neke jake privatne grupe/interesi (domaći i strani) imali koristi više nego ljudi iz Bosne. Mnoge fabrike nisu prodate po stvarnoj cijeni, i ljudi osjećaju da niko nije imao koristi od prodaje (čak ni vlada). Neki kažu da su dobili “vaučere” navodeći da im država duguje od prodaje firmi, ali većina ih kaže da nisu dobili ništa. Većina fabrika koje su privatizirane su zatvorene, ili su njihovi dijelovi i oprema prodati, i par ljudi se žali da su firme dobile gotovinu, ali ljudi koji su radili tu nisu dobili ništa. U drugim slučajevima, bilo je protesta kada su fabrike otpustale ljude. Par ljudi se žali da su plate onih koji su još uvijek radili bile niske, što je otežavalo njihov opstanak. Nekolicina je odala utisak da je njihovo pravo da ima “neko” izgradi fabriku u kojoj će raditi.

Barem jedna osoba je rekla da međunarodna zajednica nije imala koherentnu strategiju i da se trebala više fokusirati na izgradnju novih fabrika, umjesto što je gubila vrijeme na privatiziranje starih struktura koje su veoma često bile uništene ratom. Na primjer, u jednom projektu, obezbjeđen je trening za grupu proizvođača voća, uključujući razmjenu posjeta van Bosne, ali fabrika koja je kupovala od njih ne radi jer nekoliko različitih ljudi tvrde da su vlasnici iste, tako da ne postoje mogućnosti prerade i sve više proizvoda propada.

Određeni broj ljudi kaže da je teško početi biznis, i da je potrebno puno papirologije i crvena traka. Neki ljudi osjećaju da ih ne uvažavaju ili cijene lokalne vlasti, mada su oni osnovni izvor sredstava (osim donatora). Neki pak misle da međunarodna zajednica treba da preduzme vodeću ulogu kako bi stimulirala privatne investicije, ali je bilo malo diskusije o ulozi privatnog sektora.

Određeni broj ljudi je govorio o zakonima koji rade u korist uvoza, što još više poskupljuje lokalne proizvode. Lokalni proizvođači kažu da nisu zaštićeni od promjene zakona početkom 2006, i da se ne mogu natjecati sa drugim zemljama, kao što su Srbija, Hrvatska, Mađarska, i Kina koje prodaju svoje proizvode po nižim cijenama. Rečeno nam je da su banke sada u stranom vlasništvu (nakon privatizacije) i neke ljude brine da strane investicije nisu uvijek pozitivna stvar ako ne postoji lokalno vlasništvo.

Oni koji žive u južnim dijelovima zemlje, gdje je pejzaž bogat prirodnim resursima kao što je čista mineralna voda, šume i jezera, naveli su turističku industriju kao alternativno područje ekonomskog razvoja. Istovremeno, ljudi kažu da izgleda da ne postoji koherentna strategija razvoja turizma. Po riječima jedne osobe “Mi smo suviše bogati ali ne znamo kako da najbolje iskoristimo to bogatstvo”.

Par ljudi je reklo da etničke politike nisu bile veliki problem jer svi žele da zarade novac, i da je fokus međunarodne zajednice na etničku pripadnost možda stojao na putu praćenja dobre prakse u privatizaciji. Par ljudi je primjetilo da je međunarodna zajednica trebala uraditi više kako bi osigurala sprovođenje zakona i planova koji su već bili napravljeni, i da pomogne Bosni da bude konkurentna u globalnoj privredi.

Refleksije Projekta slušanja na industriju i privatizaciju

Proces privatizacije izgleda da nije dobio onu vrstu pažnje niti stručnosti koju su donatori obezbjedili za druge zemlje u tranziciji, obzirom da se više pažnje posvetilo oporavaku poslije rata. Bosanski tim za slušanje je to prodiskutirao obzirom da postoji Strategija za smanjenje siromaštva koja je napravljena uz učešće svih sektora, njeni efekti se još uvijek ne vide kod ljudi obzirom da nije implementirana ili obzirom da ljudi ne gledaju na nju kao na strategiju ekonomskog razvoja zemlje. Dok je međunarodna zajednica mnogo investirala u industrije i privatizaciju, rezultati nisu zadovoljili lokalna očekivanja.

Interesantno je da uprkos velikom fokusu na razvoj mikro kreditne industrije u Bosni, lokalni ljudi nisu toliko spominjali mikro kredite, osim kada su se žalili na visoke kamate. Međutim, moguće je da ljudi ne gledaju na mikro kredite, izgradnju kapaciteta i razvojnu pomoć mikrofinsijskim institucijama kao međunarodnu pomoć, pošto mikro krediti nisu besplatni.

O ulozi obrazovanja

Neki ljudi su rekli da je sada sve manje posla za kvalifikovane radnike i da mnogi obrazovani i obučeni mladi ljudi napuštaju Bosnu kako bi našli posao. Drugi opet kažu da pošto je sve manje mogućnosti za zaposlenje, neki mladi ljudi odlučuju da nastave sa školovanjem. Međutim, primjetili su takođe da sistem visokog obrazovanja i dalje vodi ka uskim specijalizacijama koje više nisu primjenjive na tržištu. Van BiH, malo se priznaju njihove diplome, i mnogi nisu navikli i nisu pripremljeni na ideju mijenjanja posla ili karijere.

Par ljudi je govorilo o tome kako se demografija promijenila nakon rata kada su ljudi iz sela migrirali u gradove i često dobivali poslove na osnovu svojih veza a ne na osnovu svog obrazovanja ili iskustva. Par ljudi je reklo da su odvojeni sistemi obrazovanja u RS i Federaciji rezultirali većim troškvima zbog različitih udžbenika i odvojenih programa, a da je to samo produbilo etničku podijeljenost. Sada svaka škola može odlučivati o tome koji će udžbenik koristiti, i ove odluke se veoma često zasnivaju na ličnim vezaama a ne na onome šta je najbolje za učenike i za izgradnju jedinstvenog identiteta.

Neki kažu da je obrazovna reforma nametnuta izvana kao preduvjet za prijem u EU, i da je na raspolaganju bilo premalo sredstava za sprovođenje neophodnih promjena. Čuli smo da se očekuje da će se sistem obrazovanja brzo promijeniti kako bi se uskladio sa EU standardima, ali postoji zabrinutost zbog raspoloživih fondova za pomoć nastavnicima i administraciji za sprovođenje ovih promjena. Neki su takođe zabrinuti da će Bosna imati dosta neobrazovanih ljudi i jeftinu radnu snagu u budućnosti zbog obrazovanja, obzirom da je obrazovanje nekada bilo besplatno za sve, a sada je sve skuplje.

Par ljudi je spomenulo da osim NVO sektora, definitivno najvećem sektoru rasta od rata, postoji samo par mogućnosti za profesionalnu obuku u Bosni. Ljudi koji su radili u međunarodnim NVOima kažu da su stekli dosta iskustva, znanja i upoznali su se sa drugačijim, kooperativnijim načinom rada sa ljudima iz cijelog svijeta. Međutim, napominju da su neki od stranaca koji su vodili projekte takođe bili jako neiskusni i izgleda da su došli u Bosnu radi avanture ili plaće, a ne zaista da prenesu znanje na lokalne zajednice ili da budu mentori svojim uposlenicima.

Refleksije Projekta slušanja na ulogu obrazovanja

Obrazovanje je veoma bitan problem ljudi trenutno, i postoji ogroman potencijal u smislu prirodnih i ljudskih resursa u Bosni. Međunarodna zajednica izgleda da ima pozitivan efekat na promjenu kvaliteta obrazovanja – na primjer, metode i program – mada se ova promjena uglavnom dešava u gradovima. Lokalna kontrola nad knjigama iz kojih se uči može biti problem u smislu izgradnje mira, što može voditi ka različitim verzijama rata i istorije i produbljanja etničke podijeljenosti. Vrijedi pitati da li je tradicionalno “usmjeravanje” međunarodne pomoći po sektorima (obrazovanje, zdravstvo, ekonomska pomoć, itd) rezultiralo poklanjanjem manje pažnje potrebama i mogućnostima za izgradnju mira u sistemu obrazovanja.

4. O pomoći demokratiji

Mnogi su razočarani rezultatima “demokratije” koja je promovirana i podržana međunarodnom pomoći od Dejtonskog mirovnog sporazuma, jer su mnogi isti političari koji su bili /ili su viđeni

kao izvršio rata, ostali na funkciji. Nekoliko ljudi je reklo da će izbori u oktobru 2006. biti prelomna tačka, i da ako ne bude promjena oni će pokušati otići iz Bosne. Neki su shvatili potrebu da glasaju za bolje političare, dok drugi baš i nisu vjerovali da će se stvari promijenti vremenom. Većina ljudi je bila prilično pesimistična, dok je nekoliko bilo više optimistično da će se stvari tokom vremena promeniti. Jedna osoba je opisala raspoloženje kada su rekli “ako neko ukloni lopove, sve će biti u redu”.

O predstavljanju

Određeni broj ljudi je rekao da je međunarodna zajednica bazirala isuviše odluka na podacima popisa iz 1991. godine, te je tako negativno uticala na predstavljanje u današnjoj strukturi vlade. Na primjer, u nekim mjestima gdje se demografija dramatično promijenila od tada, neki ljudi uopšte nisu dobro predstavljeni u lokalnoj vlasti. Neke grupe se žale na to da su marginalizirane uz malo predstavljanja u vlasti. Ljudi u sirmoašnjim i udaljenijim lokalnim zajednicama kažu da imaju malo pristupa lokalnim vlastima. S pozitivne strane, neke žene komentarišu da je zbog međunarodne pomoći, više žena izabrano i uključeno u vladu (procenti ženskih predstavnika su obavezni) i NVO sektoru.

Mnogi kažu da bi međunarodna zajednica trebala prisiliti političare da rade u skladu sa postojećim zakonima. Osjećaju da obzirom da je BiH strukturu napravila međunarodna zajednica, sa OHRom koji je igrao početnu ulogu u vladi, međunarodna zajednica bi trebala preduzeti više odgovornosti. Neki ljudi u selima ne vide nikakve razlike sada u političkom sistemu, i biraju političare na osnovu njihovog etničkog identiteta. Par ih je reklo da su spremni da se ponovo bore (rečeno nam je da još uvijek dosta oružja sakriveno, posebno u ruralnim područjima). Mnogi osjećaju da novi sistem ne funkcioniše i da ista “ratna politika” određuje ko će dobiti pomoć danas, sa političarima koji samo pomažu svoje ljude.

Refleksije Projekta slušanja na predstavljanje

Iako su donatori potrošili ogromne količine novca na izbore i razvijanje političkih stranaka, još uvijek postoje neregularnosti i ljudi kažu da je lako političarima da kupuju glasove. Uprkos ogromnim naporima, održavanje izbora odmah nakon rata moglo je dovesti do toga da ljudi glasaju za iste političare koji su štitili njihove etničke interese u prošlosti, čak i u novim strankama. Vrijedi ispitati dalje da li je pritisak izvana na brzi razvoj političkih stranaka i izbore imao zaista pozitivan ili negativan uticaj na izgradnju mira tokom vremena.

Dok je međunarodna zajednica organizirala politički sistem, ljudi BiH su odgovorni da biraju i drže svoju vladu odgovornom – postoji limit šta donatori i međunarodna zajednica mogu uraditi. Dosta ljudi traži dobrog, vizionarskog vođu, ali se moraju više fokusirati na lidere na lokalnom nivou koji mogu bolje odgovoriti na njihove potrebe i ideje. Vrijedi dalje ispitati smisao “Vlasništva” koje ljudi imaju u vezi političkog sistema koji je uspostavljen i “organiziran” izvana, i šta još mogu stranci uraditi kako bi odabrani političari bili odgovorniji.

O pomoći lokalnim vlastima

Određeni broj ljudi je rekao timovima za slušanje da su se lokalne vlasti trebale više uključiti u međunarodnu pomoć, i da su ih donatori trebali konsultovati više i bolje izgraditi njihove kapacitete. Mnogi izabrani službenici i uposlenici u lokalnim vlastima smatraju da su trebali

imati više odgovornosti i kontrole, i da su ih međunarodne organizacije i NVOi trebali bolje informisati i konsultirati se s njima o potrebama, prioritetima i projektima u regiji. S druge strane, čuli smo od nekih lokalnih NVOa i korisnika pomoći da lokalne vlasti ne bi trebale biti uključene u odluke o dodjeli pomoći i da su rezultati bolji kada su međunarodne humanitarne organizacije radile direktno sa lokalnim zajednicama.

Mnogi ljudi kažu da lokalne vlasti nisu transparentne i ne komuniciraju dobro sa lokalnim zajednicama. Mnogi se žale da se izabrani zvaničnici više fokusiraju na interese svojih političkih stranaka nego za služenje interesima građana. Neki kažu da su se mnogi ljudi preselili iz sela u gradove, mijenjajući demografiju i dobivajući položaje u vladi zbog svojih veza a ne zbog svojih sposobnosti.

Neki smatraju da je RS vlada isuviše centralizirana, dok je Federacija isuviše decentralizirana. Deset kantona u Federaciji je napravilo još jedan nivo birokratije (i koji se mora “nahraniti” kao što to neki kažu). Neki pak kažu da je struktura vlade koju je napravila međunarodna zajednica zaista besmislena i samo stvara još više poslova u vladi, veće poreze, više birokratije, i otežava koordinaciju, suradnju i završavanje poslova.

Nekoliko ljudi je primjetilo da se općine takmiče jedne s drugima za sredstva od donatora i sa viših nivoa vlade, i da lokalne vlasti nemaju jednak pristup fondovima za rekonstrukciju na državnom nivou. Većina ljudi u Federaciji kažu da su niži nivoi vlasti jači nego kantoni, entiteti i država, dok mnogi u RS smatraju da je entitet (u RS nema kantona) jači.

Par ljudi kaže da je obuka pružena kroz međunarodnu pomoć povećala kvalitet rada nekih lokalnih vijeća u vladi, posebno kod uspostavljanja novih procedura i pravila. Na par mjesta, “one stop shops” su osnovane unutar općina, kako bi se usmjerio proces uspostavljanja biznisa ili dobivanja zvaničnih dokumenata. Međutim, mladi ljudi koji rade u općinskoj vlasti često imaju problema sa starijim ljudima koji imaju drugačiji mentalitet i ne žele da izvrše reformu niti da promjene sistem.

Refleksije Projekta slušanja na pomoć lokalnim vlastima

Međunarodna zajednica je od početka naglašavala uspostavljanje centralne strukture vlasti, što je možda potkopalo vlast i usporilo razvoj struktura lokalne vlasti. Izgleda da je jako vođstvo OHRA dozvolilo lokalnim vlastima da izbjegnu preuzimanje odgovornosti za svoje građane, mada se to sada mijenja. Obzirom da ljudi nisu zadovoljni, osim malog broja njih, sa vlastima na državnom nivou, da li bi bilo bolje fokusirati se više na lokalni nivo, od kojeg međunarodne agencije i ljudi očekuju da više pruži?

Mnoge nove općine su stvorene (iz etničkih i političkih razloga) koje nisu iste veličine i važnosti, i to je problem koji treba da se preispita u budućnosti. Pošto se općine takmiče jedna s drugom, opravdane su zabrinutosti da one dobre sa solidnim planovima ne dobivaju sredstva/podršku zbog nacionalističkih i etničkih politika. Donatori i agencije treba da bolje sagledaju kako mogu izgraditi kapacitet lokalnih vlasti kako bi pružale usluge svojim ljudima u dugoročnijem smislu, a istovremeno podržavajući strukture na državnom nivou.

5. O razvoju lokalnih NVO

O NVO kapacitetima i odgovornosti

Međunarodna zajednica finansira lokalne NVO kao sredstvo za razvoj civilnog društva i pružanje roba i usluga u BiH. Određeni broj ljudi kaže da je razvoj lokalnih NVO imao pozitivan uticaj na Bosnu, posebno povećanjem učešća žena u sferama politike. Mnogi korisnici kažu da su zadovoljni više sa pomoći koju su primili od lokalnih NVO nego sa pomoći koju su primili od međunarodnih NVO jer lokalni bolje razumiju probleme u zemlji i mogu bolje zadovoljiti potrebe ljudi. Neki kažu da donatori treba da preferiraju lokalne NVOe, kada one imaju iste kapacitete, od međunarodnih NVOa pošto lokalni manje koštaju i bolje razumiju potrebe lokalnih zajednica.

Navodeći specifično pomoć u izgradnji kapaciteta, mnogi lokalni NVO uposlenici kažu da im je puno pomogla međunarodna pomoć u razvoju njihovih NVOa. Mnogi kažu da bez donatora i međunarodnih NVOa, ne bi bilo mnogo lokalnih NVOa niti civilnog društva. Mnogi mladi ljudi su stekli iskustvo, znanje i obuku u radu u NVOima koji su im pomogli da osnuju svoje vlastite NVOe ili da dobiju poslove u vladi ili privatnom sektoru. Neki čak sada pružaju trening lokalnim vlasti u strateškom planiranju i pisanju prijedloga projekata po mnogo nižoj cijeni nego strani stručnjaci. Mnogi koji su radili u lokalnim NVOima kažu da NVOi predstavljaju pozitivan primjer za ljude koji žele da rade na pozitivnim promjenama, i pokazuju građanima da postoje i drugi načini da se završi posao a bez korupcije i nepotizma.

Međutim, neki ljudi u zajednicama i vladi su pitali članove tima za slušanje “ko kontrolira sve ove NVOe” “ko ih nadzire” i “kome oni odgovaraju”? Par ljudi je reklo da NVOi postoje samo radi radnih mjesta, dok drugi kažu da su NVOi predani svojim misijama i svojim lokalnim zajednicama. Čuli smo žalbe na neke lokalne NVOe koji rade za svoje interese – da dobiju kompjutere, vozila, itd – i koriste ova sredstva u svoje vlastite svrhe umjesto da pomažu zajednicama. Par ljudi se žalilo na to da lokalni NVOi koriste puno volontera koji nisu plaćeni, dok su direktori uglavnom plaćeni i previše. Neki takođe govore o “NVOu jednog lica” i NVOima koji postoje samo na papiru (koji se često nazivaju “NVOima iz kofera”). Određeni broj ljudi posebno onih iz NVO zajednice, napominju da ove lažne NVO vrijeđaju kredibilitet svih lokalnih NVOa.

Refleksije Projekta slušanja na NVO kapacitete i odgovornost

Izgleda da donatori i međunarodne NVO rade nevjerovatan posao na razvoju lokalnih NVO, ali da lokalne NVO tek sada počinju da razmišljaju više kao članovi civilnog društva a ne kao korisnici međunarodne pomoći. Nekada su NVOi “rasli kao pečurke posle kiše” kao odgovor na velike iznose fondova, a sada izvjesni broj njih nestaje kako konkurencija postaje sve oštrija a standardi veći. Ima više lokalnih NVO u urbanim područjima nego u ruralnim, i samo par njih koje su zaista bazirane na lokalnoj zajednici ili se fokusiraju na određeni problem. Kapacitet i uticaj lokalnih NVOa se razlikuje po općini, nivou ekonomskog razvoja, raspoloživim ljudskim resursima, vrstama izgradnje kapaciteta i volje lokalnih vlasti da rade sa lokalnim NVO. Nije jasno da li među donatorima i međunarodnim NVOima postoji koherentna strategija ili pristup NVO razvoju, koji je doveo do nejednakih rezultata i razlika u mišljenju o efektivnosti i ulozi

NVOa u društvu. Vrijedi pitati da li razvoj lokalnih NVO rezultira zdravim civilnim društvom ili samo drugim sredstvima za implementiranje projekata.

Postoji puno kapaciteta u lokalnom NVO sektoru – pitanje se sada više postavlja o održivosti i ulozi koju NVOi mogu i žele igrati u društvu. Možda je NVO sektor uspješan zbog dosta privrženih ljudi i obzirom da manje košta od infrastrukturnih i drugih projekata. Bitno je da se nastavi sa monitoringom efektivnosti NVOa ne samo u pružanju usluga, nego i u služenju interesima onih za koje tvrde da ih predstavljaju.

Prijedlog za povećanje transparentnosti i odgovornosti je da međunarodne NVO/donatori, lokalne NVO i lokalne vlasti potpišu tri partitne ugovore koji bi detaljno definirali posao koji treba da se uradi i sredstva/resurse koji treba da se obezbijede od strane svake zajednice i koja treba da se uključe u dugoročne planove održivosti i upravljanja. Bez obzira na mehanizme, treba se više analizirati efektivnost NVOa u pružanju usluga kao i predstavljanju lokalnih interesa i potreba.

O finansiranju lokalnih NVO

Odmah nakon rata, lokalne NVO su dobile dosta sredstava, ali obzirom da su tada imale manje kapaciteta, i da monitoring nije bio dovoljan, neki ljudi kažu da je većina donatorskih sredstava protraćena pošto su NVOi implementirali jedan ili dva projekta i onda su nestajali. Sada postoje dobri lokalni NVO odgovarajućeg kapaciteta, ali je manje sredstava od donatora ili vlasti za podršku njihovih programa. Neki ljudi su zabrinuti zbog održivosti lokalnih NVO pošto ih jako puno ovisi od projekata i donatorskih sredstava.

Neki kažu da je lokalni NVO sektor narastao previše uz priliv donatorskih sredstava i da je sada sve veća konkurencija, što rezultira preživljavanjem najjačih ili onih sa najboljim vezama. Većina lokalnih NVO ne misli da se međunarodne NVO takmiče s njima za manje iznose donatorskih sredstava, mada kažu da bi takav scenario bio moguć u budućnosti, posebno pošto neke međunarodne NVO osnivaju lokalne NVOe kao svoju izlaznu strategiju.

Većina lokalnih NVO još uvijek ovisi od projekata, te često slijede trendove donatora bilo po svom izboru ili zbog nedostatka opcija. Neki lokalni NVOi kažu da žele da se fokusiraju na specifične probleme ili specijaliziraju za posebne sektore/područja pružanja usluga, ali ne mogu dobiti sredstva jer se donatorski trendovi mijenjaju svake godine tako da se moraju uključiti u različite aktivnosti koje ne odgovaraju uvijek njihovoj misiji.

Neki lideri lokalnih NVO nisu zadovoljni što određeni donatori (institucionalni i međunarodni NVO) ne finansiraju dovoljno njihove operativne i institucionalno razvojne troškove. Kažu da je teško zadržati obučene ljude jer nemaju novca za plaće i beneficije između projekata. Neki kažu da su donatori pregovarali sa vlastima kako bi platili umanjene beneficije, i donatori nisu željeli da plaćaju volontere, čak i ako koštaju manje od stalno uposlenih radnika. Par lokalnih NVO kaže da pošto donatori ne plaćaju poreze i ne pokrivaju poreze u finansiranju projekata, NVOi ponekad moraju umanjiti količinu pomoći koju pružaju lokalnim zajednicama kako bi ispunili svoje poreske obaveze.

Neki ljudi kažu da je dosta novca protraćeno kroz tipične mehanizme finansiranja – od donatora do međunarodnih NVO pa do lokalnih NVO – što je rezultiralo većim administrativnim i operativnim troškovima. Par ljudi kaže da bi donatori trebali finansirati lokalne NVO direktno kako bi smanjili pogrešno upravljanje sredstvima i korupciju koja je porasla kako su lokalne vlasti počele da finansiraju sve više NVOe. Par lokalnih NVO se žalilo da im trebaju veze da dobiju projekat od lokalnih vlasti, i više vole raditi sa stranim NVOima i donatorima direktno.

Refleksije Projekta slušanja na finansiranje lokalnih NVO

Međunarodne agencije i dalje trebaju da nađu bolji način pružanja pomoći razvoju civilnog društva (i lokalnih NVO) osiguravajući istovremeno efikasno i efektivno pružanje usluga korisnicima. Ovi različiti ciljevi treba da se izbalansiraju, i možda treba više pojasniti, prije svega razvoj NVOa kao vitalnih aktera u civilnom društvu ili mehanizama za pružanje usluga – ili oboje – i drugo, kratkoročne i dugoročne koristi za društvo kao cijelo. Da li se na razvoj NVO gleda kao na kraj sam po sebi ili sredstvo kojim se dolazi do kraja?

Izgleda da donatori i međunarodne NVO treba da naprave mehanizme finansiranja efikasnijim, osiguravajući da što više njihovih resursa dođe do lokalnih zajednica, a istovremeno pokrivajući operativne troškove NVOa. Članovi tima za slušanje su zapazili da donatori treba da imaju na umu da su administrativni troškovi nekada viši ako je cilj da se razvije profesionalna NVO za pružanje usluga, i da je to potrebno objasniti lokalnim vlastima i zajednicama koji ne razumiju koje investicije su potrebne kako bi se ostvario paralelni cilj izgradnje civilnog društva. NVOi su definitivno sektor rasta, koji pruža zaposlenje i izlaz za energiju i ideje većine mladih ljudi, ali potrebno je više lokalnih izvora sredstava i podrške da bi NVOi preživjeli i nastavili da igraju ulogu koja se od njih očekuje u bosanskom civilnom društvu.

Pozitivan razvoj predstavljaju novi naponi lokalnih fondacija (sa donatorskim sredstvima) u cilju podizanja svijesti i razvijanja zakona koji podstiču lokalnu filantropiju. Da se investiranje u razvoj NVOa ne bi izgubilo i kako bi se podstakla lokalna podrška civilnom društvu, potrebno je više pomoći NVOima da razviju dugoročne strategije kojim bi adresirali probleme lokalnih zajednica i namicali sredstva lokalno.

O lokalnoj vlasti i odnosima lokalnih NVO

Mnoge lokalne NVO su rekle da su ih ranije tretirali kao “anti vladine organizacije”, ali da se ovakav stav lagano mijenja. Neki ljudi su rekli da mnogi političari i uposlenici u vladi još uvijek rade u skladu sa starim sistemom odlučivanja od vrha prema dnu, ali da su vidjeli potrebu za više educiranja o različitim ulogama lokalne vlasti i civilnog društva. Neki su opet rekli da se stariji ljudi koji rade u vladi često osjećaju ugroženim od strane mladih ljudi koji vode NVOe i slijede nove ideje, a od kojih su neki se uključili i u politiku.

Donatori sada žele da vide vezivanje projekata lokalnih NVO sa lokalnim vlastima (relativno novi trend koji je počeo prije 3 godine) i očekuje od lokalnih vlasti da pomogne u finansiranju nekih njihovih troškova i projekata, barem djelimično. Neki lokalni NVO su rekli da lokalne vlasti ne obezbjeđuju puno sredstava, dok su neke lokalne vlasti rekle da se korisnici žale na neispunjenje obaveza od strane NVO. Neki u vladi vide ulogu NVOa u popunjavanju praznina

koje država ne želi da popunjava (socijalni rad), dok NVOi ne žele da rade ono što smatraju da je posao države.

Lokalne vlasti kažu da nemaju kapaciteta za finansiranje svih NVO aplikacija i procenu koja može obaviti posao, te često ne finansiraju NVOe čak i kada imaju novca za to. Neki zvaničnici vlade govore o “NVOima iz kofera” koje apliciraju, a ne obave dobro posao, što još više otežava i čini skupljim odvojiti dobre NVO u odnosu na one loše. Neki ljudi su spomenuli da neke NVO vođe imaju paralelne položaje u vladi, i da su duplo plaćeni za isti posao. Međutim, najmanje na jednom mjestu koje smo posjetili, ljudi misle da je lokalna vlast odgovornija sada jer lokalni NVO nadziru njihov rad, i aktivnije su uključeni u neke povratničke zajednice.

Neki lokalni NVO lideri su rekli da su ih donatori prisilili na suradnju sa vlastima, ali nisu vršili isti pritisak na lokalne vlasti da surađuju s njima. Nekoliko ljudi smatra da donatori i međunarodne NVO nisu dovoljno educirali vlasti o ulozi i važnosti civilnog društva niti kako da rade sa NVOima. U prošlosti, lokalni NVOi nisu bili podsticani da rade sa lokalnim vlastima zbog korupcije i etničke politike, dok sada se od njih očekuje da igraju veću ulogu u zagovaranju i monitoringu vlasti, što im dodatno komplicira uspostavljanje radnog odnosa.

Nekoliko lokalnih NVO je reklo da su morali uložiti dosta napora kako bi animirali lokalne vlasti da se uključe i surađuju s njima, i da se sada njihovi naponi isplate. Na nekoliko mjesta, lokalne vlasti su pomagale lokalnim NVO sa prostorom na osnovu protekle suradnje, njihovih odnosa, i izvedbe, i počeli su da uključuju neke NVO u općinske komisije. Nekoliko NVO lidera i vladinih zvaničnika je primjetilo da je NVO sektor u BiH novi, i da NVOi trebaju više umrežavanja radi boljeg zagovaranja i lobiranja pred vlastima, i da javnost treba da bolje razumije ulogu NVOa i civilnog društva uopće.

Refleksije Projekta slušanja na odnose između lokalnih vlasti i lokalnih NVO

Izgleda da je međunarodna zajednica veći naglasak stavila na finansiranje i izgradnju kapaciteta lokalnih NVO, nego na razvijanje kapaciteta i volju lokalnih vlasti da rade i uvažavaju lokalne NVO i civilno društvo. Opću javnost možda treba više educirati o ulozi NVO i civilnog društva, što je obaveza lokalnih NVO i donatora koji ih finansiraju. Članovi tima za slušanje su primjetili da lokalne vlasti veoma često gledaju na međunarodne NVO kao organizacije sa novcem i stoga su voljni da surađuju s njima, dok na lokalne NVO gledaju kao na one koji traže novac i resurse od njih i zbog toga su manje voljni da surađuju s njima.

Bilo bi interesantno detaljnije pogledati strategije i programe donatorskih vlada i međunarodnih organizacija za izgradnju kapaciteta lokalnih vlada (koje su obično implementirale profitne konsalting firme i agencije) i uporediti ih sa onim za podršku lokalnih NVO (koje su često implementirale međunarodne NVO) u cilju identificiranja načina na koje se one mogu uklopiti i bolje shvatiti uloge i odgovornosti jednih i drugih.

Napomena o reakcijama /Odgovori na Projekat slušanja

Timovi za slušanje su zaključili da su ljudi bili generalno zainteresirani i voljni da govore o međunarodnoj pomoći. Neki su rekli da su učestvovali u mnogim analizama i projektima, ali da nikada nisu vidjeli niti jedan izvještaj sa tih aktivnosti napisan od strane međunarodne agencije

ili donatora. Par njih je smatralo da je promjena sistema beznadežna. Drugi, opet su željeli da mi ovaj izvještaj prosljedimo donatorima i agencijama kako bi se poboljšala podjela pomoći, i nadali su se da bi lekcije ovog projekta mogle biti korisne ljudima koji primaju pomoć bilo gdje u svijetu. Mnogi ljudi su cijenili našu obavezu da im dostavimo izvještaj (preveden na lokalni jezik) te su cijenili samu činjenicu da je neko zainteresiran da čuje ono što oni imaju da kažu.